

نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت محیط‌زیست روستایی

(مطالعه موردی: انجمن زیست محیط سبز چیا)

سعدی محمدی^۱، سوران منوچهری^۲، مرضیه طلعتی^۳

۱. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان

۳. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، آموزش و پرورش استان کردستان

پذیرش: ۱۳۹۶/۵/۲۱

دریافت: ۱۳۹۶/۲/۱۹

Role of non-governmental associations in the development of local community capacity to protect the rural environment (Case study: Chia green environment community)

S. Mohammadi¹, S. Manoochehri², M. Talati³

1. Assistant Professor in Geography and Rural Planning, University of Payame Noor

2Phd.D.student in Geography and Rural Planning, Universitd of Esfahan

3. MSc. in Geography and Rural Planning, Education Organization of Kurdistan Province.

Received :2017/05/09

Accepted:2017/08/12

Abstract

Nowadays, in the modern approaches to rural, capacity building considered as a basic principle in the adoption and implementation of programs, and there is a great emphasis on activities of non-governmental associations in order to improve community capacities. Environment, as a ground for the activities and rural development, is one of the major fields of rural development which according to the unfavorable situation of its exploitation, environmental, non-governmental organizations, with promotional and educational activities scan play an effective role in promoting the capacities of local community in the conservation and sustainability of it. In this regard, in the present applied research, the role of the environmental NGO association, Chiya, has been measured in the development of the capacities of Marivan villagers in a descriptive - analytical approach. The result of this approach in the first place, is to explain the role of NGOs in capacity development of rural communities, to protect the environment and then a comprehensive understanding of the status quo, in order to provide practical solutions for achieving rural environmental sustainability through capacity development of the local community. Information gathered through documentary methods and field-based questionnaires distributed randomly among 250 heads of households in the received group and 160 heads of household (determined through Cochran's sample size) in the villages which has not received educational and promotional activities of non-governmental environmental association of Chiya. Data analysis through inferential statistics (Chi-square, Wilcoxon, t-test, Friedman, Pearson correlation) indicated that the effective role of Chiya NGO activities in capacity development of villagers to protect the environment in two periods: before and after the activity. Also there is a significant difference between the level of capacity development of the villages receiving and not receiving the educational and promotional activities of Chiya association in order to protect the rural environment.

Keywords:

Sustainability and environmental protection, NGOs, organizations, Chiya green association, Marivan city.

چکیده

امروزه در رویکردهای جدید توسعه روستایی از ظرفیت‌سازی به عنوان اصلی اساسی در پذیرش و اجرای برنامه‌ها نام برده می‌شود و به منظور ارتقای ظرفیت‌های جامعه نیز بر فعالیت‌های انجمن‌های مردم نهاد تأکید بسیاری می‌گردد. محیط‌زیست به عنوان بستر ساز فعالیت‌ها و توسعه روستایی یکی از عرصه‌های مهم توسعه روستایی است که با توجه به وضعیت نابسامان بهره‌برداری از آن، نهادهای مردم نهاد زیست‌محیطی، می‌توانند با انجام فعالیت‌های ترویجی و آموزشی، نقش مؤثری در ارتقای ظرفیت‌های جامعه محلی در راستای حفاظت و پایداری آن ایفا کنند. در این راستا در پژوهش کاربردی حاضر، نقش انجمن مردم نهاد زیست‌محیطی چیا در توسعه ظرفیتی روستاییان شهرستان مروان، جهت حفاظت از محیط‌زیست روستایی با روشی توصیفی - تحلیلی، موردسنجش قرار گرفته است تا دریافت این امر در وهله اول، تبیین نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی روستاییان، جهت حفاظت از محیط‌زیست و سپس، شناخت جامع وضع موجود، جهت ارائه راهکارهای کاربردی برای تحقق پایداری محیط‌زیست روستایی منطقه به واسطه توسعه ظرفیتی جامعه محلی باشد. گردآوری اطلاعات از طریق دو روش اسنادی و میدانی مبتنی بر توزیع پرسشنامه به صورت تصادفی در میان ۲۵۰ سرپرست خانوار در گروه برخوردار و ۱۶۰ سرپرست خانوار (تعیین حجم نمونه از طریق فرمول کوکران) در گروه روستاهای غیر برخوردار از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن زیست‌محیطی مردم نهاد چیا بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آزمون‌های آمار استنباطی (خی دو، ویلکاکسون، t زوجی، رتبه‌ای فریدمن، همبستگی پیرسون) نشان از نقش مؤثر فعالیت‌های انجمن مردم نهاد چیا در توسعه ظرفیتی روستاییان به منظور حفاظت از محیط‌زیست در دو دوره قبل و بعد از فعالیت دارد. همچنین بین سطح توسعه ظرفیتی روستاهای برخوردار و غیربرخودار از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا در راستای حفاظت از محیط‌زیست روستایی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی

پایداری و حفاظت از محیط‌زیست، نهادهای مردم نهاد، انجمن زیست محیط سبز چیا، شهرستان مروان.

* نویسنده مسئول - رایانامه: saadi@pnu.ac.ir

مقدمه

رابطه بین توسعه پایدار و محیط‌زیست یک رابطه دوسویه است و غفلت از محیط‌زیست مانع دستیابی به اهداف توسعه می‌گردد (Azkia, 2008). بر این اساس حفاظت از محیط‌زیست ستون اصلی توسعه پایدار روستایی به شمار می‌رود (UNDP, 2006) همچنان که در کنفرانس ریو نیز با مطرح‌شدن دو بحث اصلی، یعنی رسیدن به سطح مطلوب معیشت بدون نابودی فرصت‌های مردم و محیط‌زیست آینده و ساختن یک سیستم سودمند اقتصادی که در آن محافظت مستمر و پایدار از محیط مهم باشد (WTO, 2002)، بر این امر تأکید شده است. از این رو می‌توان خطمشی اصلی توسعه روستایی را از دهه ۱۹۹۰ بر تأکید و تمرکز صریح بر محیط‌زیست و حفاظت از منابع طبیعی روستایی تبیین نمود (Barimani and Laghmjani, 2010) زیرا توسعه پایدار روستایی از طریق حفاظت و مدیریت مطلوب دارایی‌های طبیعی روستایی حاصل می‌گردد و تخریب محیط‌زیست روستایی تمامی جنبه‌های دیگر رفاه روستاییان را تهدید می‌کند. ما در محیط‌زیست زندگی می‌کنیم و در توسعه نیز به دنبال بهبود شرایط مکان زندگی‌مان هستیم، بنابراین محیط‌زیست و توسعه دو امر غیرقابل تفکیک هستند. همین امر موجب گشته که رهبران جهان در قرن حاضر، احترام به محیط‌زیست را به عنوان ضرورتی غیرقابل انکار پذیرفته و خواهان نظارت و حفاظت از محیط‌زیست باشند (UNDP, 2006). مؤثرترین گام نیز جهت حفاظت از محیط‌زیست، ارزیابی عملکرد و ارتقای آگاهی‌ها و ظرفیت‌های مردم محلی در ارتباط با محیط‌زیست و چگونگی رفتار و منش با آن است. آلدو لئوپولد می‌گوید: «ما از طبیعت بدون حفاظت استفاده می‌کنیم زیرا آن را در مالکیت خود می‌بینیم زمانی که خود را جزئی از مایملک طبیعت بدانیم آنگاه رفتاری عاشقانه و مسئولانه خواهیم داشت» (Pouyan, 2000) و دکتر مایکل کوهن نیز این گفته را این گونه تکمیل می‌کند که تحریفات و اشکالات ایجادشده در طریقی که انسان تفکر می‌کند، موجب از دست رفتن ارتباط انسان با طبیعت شده است (Golkar, 2003)؛ بنابراین برای رسیدن به پایداری محیط‌زیست، می‌بایست تحول و تغییری در فرهنگ زیستی مردم محلی ایجاد شود تا آنها با آگاهی، رفتاری مسئولانه در ارتباط با محیط‌زیست اطرافشان داشته باشند (MoharamNejad and Haidari, 2006). این در حالی است که امروزه از ظرفیت‌سازی و توسعه ظرفیتی جوامع به عنوان عامل اصلی که راه تغییر و پویایی را جهت تحقق برنامه‌های توسعه و دستیابی به اهداف در جوامع تسهیل می‌کند، نام برده می‌شود (Greenberg, 2013). ظرفیت‌سازی و تقویت ظرفیت‌های جامعه، موجب توانمندسازی افراد، سازمان‌ها و گروه‌ها در اجرا و انجام برنامه‌ها می‌گردد

(CDSF, 2009). بنابراین ظرفیت‌های جوامع محلی، کاتالیزوری است که تسریع‌کننده و تسهیل‌کننده تغییر و تحولات و تحقق اهداف برنامه‌های توسعه از جمله برنامه‌های زیست‌محیطی می‌باشد (DTIE, 2006). در این راستا افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی، جلب مشارکت، تقویت سرمایه اجتماعی، رفع فقر که همگی اثرات مثبت توسعه ظرفیت‌های مردم محلی به وسیله فعالیت انجمن‌های مردم نهاد به منظور حفاظت از محیط‌زیست هستند (Raj, Vadaon, 2013)؛ (Raj, 2010)، موجب گشته که حتی در اعلامیه ریو نیز بر 'NGO' ها به عنوان مهم‌ترین نهادهای تحقق پایداری محیط‌زیست تأکید گردد (Konrad, 2008).

سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیستی از یک طرف به دلیل ضرورت جامعه مدنی به وجود آمده‌اند و نقش آنها در بدو امر همچنان که بسیاری از این سازمان‌ها اعلام داشته‌اند، توسعه ظرفیتی جامعه بوده (Raj, 2010) و از سویی دیگر نیز به‌نوعی ناظر بر عملکرد دولت و حکومت و جایگزین آنها در کارهای زیست‌محیطی به ویژه در نواحی روستایی دورافتاده که دولت در آنها کمتر حضور دارد (Ulleberg, 2009)، محسوب می‌شوند که زمینه مدیریت خردمندان محیط‌زیستی را فراهم می‌آورند (Lahijanian, 2010). وجود بیش از ۵۰۰۰ گروه محلی فعال در عرصه محیط‌زیستی جهان، حضور ۴.۵ میلیون نفر از مردم انگلستان در نهادهای مردم نهاد غیردولتی محیط‌زیستی نشان می‌دهد که سازمان‌های غیردولتی به بازیگران کلیدی در سیاست‌های زیست‌محیطی از سطح محلی تا جهانی تبدیل شده‌اند (Manuel, 2005). در ایران نیز با توجه به اینکه مشکلات زیست‌محیطی، امروزه به بحرانی مبدل شده است و حجم مشکلات و معضلات به حدی است که حل آنها به‌تنهایی از عهده دولت خارج است، این مهم که تشکل‌هایی داوطلبانه با شور و اشتیاق و خودآگاهی بومی در کنار دولت و بخش خصوصی قادر به توسعه و ارتقاء فرهنگ و ظرفیت‌های زیست‌محیطی جامعه امروزی هستند، بر کسی پوشیده نیست و بی‌تردید خواهند توانست گام‌هایی مؤثر و سازنده در این راه بردارند، از طرفی، کشور هنوز هم برای رسیدن به جایگاه مطلوب و قابل قبول در چشم‌انداز توسعه، نیازمند تقویت حس مسئولیت‌پذیری و مشارکت‌پذیری مردم (توسعه ظرفیتی) نسبت به تخریب طبیعت و حفاظت از آن است و این موضوع جز به مدد نیروهای مردمی و غیردولتی میسر نخواهد بود. در این

محیط‌زیست، بین روستاهایی که انجمن سبز چیا در آن فعالیت داشته است با روستاهای غیر برخوردار از این فعالیت‌ها، تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌گردد؟

اعتقاد بر این است که اولین نهادهای مردم نهاد (NGO) در سال ۱۸۳۹ بر ضد برده‌داری تشکیل شدند، با این حال منشأ اصلی NGO ها را به سال ۱۹۴۵ و در منشور سازمان ملل متحد برای تمایزشان با حقوق و عملکرد نهادهای بین‌المللی دولتی^۱ و خصوصی می‌دانند. بعد از جنگ جهانی دوم و شروع عصر سرد، نیاز قدرت‌های بزرگ به نفوذ در سایر کشورها (Potapkina, 2009) و همچنین نقش سازمان‌های مردم نهاد در همبستگی سیاسی مردم در تحولات لهستان در سال ۱۹۸۰، تأثیر فعالان محیط‌زیست در سال ۱۹۹۲ در اجلاس ریو و شکل‌گیری نهادهای مردمی دفاع از کارگران، ضد جهانی‌شدن و دفاع از حقوق زنان، به عنوان نقاط عطف رشد و پویایی سازمان‌های مردم نهاد محسوب می‌شوند (Manuel, 2005). به منظور اینکه نهادی از سوی سازمان ملل به عنوان نهادی مردم نهاد، شناخته شود می‌بایست دارای چند ویژگی باشد: ۱. استقلال: مستقل و خارج از نظارت مستقیم دولت‌ها و منابع قدرت باشند. ۲. غیرانتفاعی بودن: هدف فعالیت، به دست آوردن سود و منافع تجاری و تقسیم آن بین اعضا نباشد. ۳. بی‌طرفی و سیاسی نبودن: یک نهاد مردم نهاد سیاسی نبوده و جناحی عمل نمی‌کند. ۴. خودجوش و داوطلبانه بودن: نهادهای مردم نهاد با توجه به شرایط موجود با شور و اشتیاق اعضا و بر اساس اصل آزادی اشخاص و سازمان‌ها شکل می‌گیرند (Willets, 2010; Thomas, 2005). به‌طور کلی با توجه به مؤلفه‌های مطرح‌شده برای سازمان‌های غیردولتی می‌توان گفت که آنها سازمان‌هایی رسمی، متشکل از گروه‌های داوطلب، با تشکیلات و ساختار سازمانی متنوع هستند که با اهداف بشردوستانه در راستای رفع نیازهای بخش یا گروهی از افراد خارج از سازمان می‌کوشند و به سود حاصل از فعالیت خود نمی‌اندیشند. این سازمان‌ها اساساً در اهداف و تصمیم‌گیری‌های سازمانی مستقل از دولت و منابع قدرت عمل می‌کنند (Nazari, 2010). ریشه‌های شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی با توجه به بافت جغرافیایی و تاریخی متفاوت است (Lekorwe, 2007)، برای نمونه در آسیا عواملی مانند افزایش مبلغان مذهبی، رشد طبقه متوسط اصلاح‌طلب و گسترش ایده‌های گاندی و در آمریکای لاتین جنبش‌های دهقانی جهت اصلاح مالکیت زمین، زمینه‌ساز

راستا در دو دهه اخیر شاهد رشد قابل‌توجه کمی و کیفی سازمان‌های غیردولتی به عنوان چشمان بیدار جامعه مدنی در کشور بوده‌ایم. یکی از این نهادهای مردمی و تأثیرگذار در عرصه زیست‌محیطی انجمن سبز چیا، فعال در شهرستان مریوان، واقع در استان کردستان می‌باشد. این منطقه که دارای محیط‌زیست و طبیعتی بکر و ناب است، در چند ساله اخیر همانند شرایط عمومی کشور، دچار بحران و تغییرات منفی عمده‌ای گشته است که خود زمینه‌ساز شکل‌گیری انجمن مردمی چیا در سال ۱۳۸۱ گردید. این انجمن نیز که در سال ۱۳۹۳ رتبه اول سازمان‌های مردم نهاد فعال در عرصه محیط‌زیستی کشور را کسب کرد، فعالیت‌های گسترده‌ای را در زمینه‌های اجرایی، آموزشی، توسعه و ترویج همکاری‌های مردمی برای حفظ محیط‌زیست انجام داده است. ارتباط نزدیک روستاهای منطقه مورد مطالعه (بخش خاو و میرآباد) با محیط‌زیست اطرافشان و تخریب و تضعیف محیط‌زیست روستاها از سوی روستاییان به دلیل ناآگاهی و شهرنشینی که به دلیل پتانسیل‌های گردشگری و اقتصادی جذب روستاهای بخش شده‌اند، موجب شده که حوزه‌های روستایی این بخش به عنوان یکی از کانون‌های عمده فعالیت‌های آموزشی و ترویجی این نهاد مطرح شوند. حال در پژوهش حاضر، ارزشیابی اثرات فعالیت‌های متعدد (برگزاری کلاس‌های آموزشی، توزیع سی دی و بروشور، عضوگیری و تشکیل گروه‌های مردمی، برگزاری سخنرانی و گردهمایی‌ها) این نهاد تکراری در توسعه ظرفیت‌های روستاییان در راستای پایداری و حفاظت از محیط‌زیست روستایی مورد بررسی قرار می‌گیرد تا بدین ترتیب بتوان به شناختی جامع از وضع موجود عملکرد و کارکرد این نهاد مردمی در حفاظت از محیط‌زیست روستایی پی برد و این امر زمینه‌ساز تدوین راهکارهایی مفید و سازنده در زمینه تقویت نقاط قوت و حل نقاط ضعف احتمالی، جهت پویایی و پایداری محیط‌زیست روستایی منطقه گردد. در این راستا سؤال‌هایی به شرح زیر مطرح هستند:

۱. آیا بین سطح ظرفیت‌های جامعه محلی در دو دوره قبل و بعد از فعالیت‌های ترویجی و عملی انجمن سبز چیا، تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود؟
۲. آیا ارتباط معنی‌داری میان ابعاد چهارگانه ظرفیت‌های مردم محلی در راستای حفاظت از محیط‌زیست، بعد از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا وجود دارد؟
۳. آیا تفاوت معنی‌داری میان سطح (میزان) توسعه ظرفیتی روستاهای مورد مطالعه در راستای حفاظت از محیط‌زیست و میزان فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا وجود دارد؟
۴. آیا بین سطح توسعه ظرفیتی روستاییان در ارتباط با حفاظت از

۱. سازمان‌های بین‌المللی به لحاظ بودجه و مسائل مالی از دولت‌های عضو آنها مستقل نیستند.

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

اصلی در انجام برنامه‌های سازمان ملل است (UNEP, 2002). ظرفیت‌سازی و تقویت ظرفیت‌های جامعه، موجب توانمندسازی افراد، سازمان‌ها و گروه‌ها در اجرا و انجام برنامه‌ها می‌گردد (CDSF, 2009) بنابراین ظرفیت‌های جوامع کاتالیزوری است که تسریع‌کننده و تسهیل‌کننده تغییر و تحولات و تحقق اهداف برنامه‌ها می‌باشد (DTIE, 2006). واژه‌های ظرفیت‌سازی و توسعه ظرفیتی واژه‌هایی بسیار پیچیده و متنوع از لحاظ مفهوم هستند (Horton, 2002) و ظرفیت یعنی توانایی انجام کارها به صورت مؤثر، کارآمد و پایدار (Young, 2006). در واقع ظرفیت، راه و روش‌ها و ابزار موردنیاز برای انجام آنچه باید به صورت مطلوب انجام شود، است (UNEP, 2011). ظرفیت نه تنها به مهارت و توانایی‌های علمی، فناوری و اقتصادی اشاره دارد بلکه روابط، ارزش‌ها و نگرش‌ها را نیز شامل می‌شود (Matachi, 2006). در این ارتباط نیز، سازمان بین‌المللی توسعه کشاورزی و روستایی، توسعه ظرفیتی را برنامه‌ها و اقداماتی می‌داند که به منظور تقویت دانش، مهارت و تجربه افراد روستایی، جهت تغییر جامعه انجام گرفته و سبب ایجاد تغییرات مثبتی می‌شود که یکی از این تغییرات مثبت توانمندسازی جامعه روستایی است (UNEP, 2011). به گفته دکتر کوهن، توسعه ظرفیتی را می‌توان افزایش ظرفیت‌های فیزیکی و انسانی مانند زیرساخت‌ها، دانش و مهارت‌ها دانست (Young, 2006). ظرفیت‌های جامعه روستایی و توسعه آنها سبب جلب مشارکت گسترده روستاییان در جریان طرح‌های توسعه‌ای است (Saxby, 2001). همچنین موجب تقویت اعتمادبه‌نفس و انتخاب آگاهانه و کاهش انزوای گزینی و بی‌تفاوتی‌ها می‌گردد در نتیجه اجتماعات، نقش فعال و تأثیرگذاری در بازسازی اقتصادی و اجتماعی خود خواهند داشت (Wendy, 2007). این سطح توسعه ظرفیتی جوامع است که زمینه تغییر و تحولات و پذیرش برنامه‌های توسعه از جمله حفاظت از محیط‌زیست را فراهم می‌آورد. سازمان‌های مردم نهاد نیز به عنوان نهادهای اصلی و مؤثر ظرفیت‌سازی در عصر کنونی به طرق زیر می‌توانند زمینه‌ساز دستیابی به پایداری و حفاظت از محیط طبیعی با افزایش ظرفیت‌های جوامع محلی گردند.

کاهش فقر: ارتباط و همبستگی مستقیمی بین میزان فقر در نواحی روستایی و تخریب محیط‌زیست وجود دارد زیرا روستاییان فقیر از طبیعت به عنوان تنها منبع درآمد استفاده می‌کنند (Morse, 2013) و به‌ناچار به دنبال افزایش جمعیت، برای کسب درآمد مکفی، فشارهای خود را بر محیط‌زیست اطرافشان افزایش می‌دهند (IFAD, 2011). سازمان‌های مردم نهاد با جلب کمک‌های سازمان‌ها و نهادهای خصوصی و دولتی، تقویت زیرساخت‌ها، آموزش‌ها در راستای ایجاد کارآفرینی و تقویت آرمان‌گرایی و روحیه پیشرفت، زمینه‌ساز رفع فقر روستایی می‌گردند که به تبع آن می‌توان شاهد تخریب کمتر محیط‌زیست

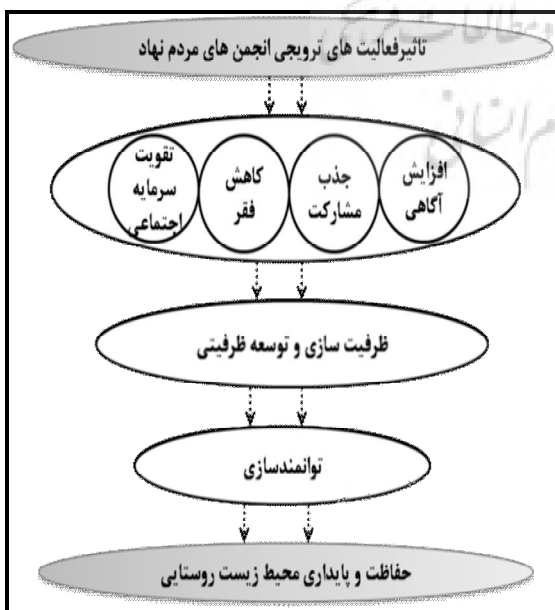
شکل‌گیری و گسترش سازمان‌های مردم نهاد بوده‌اند (LEWIS, 2010). سازمان‌های مردم نهاد، عاملی در راستای دستیابی کشورها به توسعه پایدار و به تبع آن پایداری و حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یکی از عناصر مهم تحقق توسعه پایدار، هستند (Werker, 2007) در راستای تحقق این امر، این سازمان‌ها دارای سه نقش اجراکننده (ارائه خدمات و فعالیت‌ها به افراد و عرصه‌هایی که نیاز است)، شتاب‌دهنده (بسیج توده‌های مردم با اصلاح دید و نگرش آنها) و شریک و همکار (فعالیت مشترک با دولت و سازمان‌های خصوصی جهت افزایش ظرفیت‌ها) هستند (LEWIS, 2010). صرف نظر از تفاوت‌های اصطلاح‌شناسی یکی از مفاهیم محوری توسعه پایدار در ارتباط با اهمیت حفاظت از محیط‌زیست عبارت است از اینکه: انسان جزئی از اکوسیستم است. به بیانی دیگر، جهت دستیابی به پایداری در امر توسعه باید به این بینش دست یافت که انسان جزئی از اکوسیستم و وابسته به آن در یک ارتباط متقابل است (Joshi, 2007). در عرصه‌های روستایی، نمود این امر بسیار واضح‌تر است زیرا با توجه به وابستگی روستاییان به محیط اطرافشان، اساساً حفاظت از محیط‌زیست روستایی، وجه غالب پایداری توسعه در نواحی روستایی محسوب می‌شود (Shahkoochi, 2015). حفاظت از محیط‌زیست را می‌توان هرگونه فعالیتی دانست که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم وضع موجود محیط‌زیست را به‌گونه‌ای محسوس، بهبود می‌بخشد و زمینه‌ساز پایداری محیط‌زیستی می‌گردد (Bahraini, 2003). در راستای تحقق این امر، امروزه تأکید بسیاری بر نقش نهادهای مردم نهاد می‌شود. این نهادها به طرق مختلف، می‌توانند به حفاظت از محیط‌زیست و پایداری آنها در محیط روستایی کمک کنند. نمود بسیار واضح آن تأکید سران کشور جهان در اجلاس ریو معروف به اجلاس سبز در سال ۱۹۹۲ بر نقش نهادهای مردم نهاد در تحقق توسعه پایدار و به ویژه حفاظت از محیط‌زیست است که نگرانی‌های مربوط به آن، ناشی از بهره‌برداری‌های نادرست، بانی اصلی تشکیل چنین اجلاسی بود (Zimmermann, 2008).

علت اصلی این تأکید نیز، نقشی است که این نهادها در توسعه ظرفیتی جوامع به عنوان هدف اصلی برنامه‌های اجرایی سازمان‌های بین‌المللی (UN, WorldBank, UNEP) ایفا می‌کنند (Ulleberg, 2009) زیرا توسعه ظرفیتی، زمینه را برای تحقق پایداری ابعاد اصلی توسعه به ویژه محیط‌زیست مهیا می‌سازد (Greenberg, 2013).

ظرفیت‌های جوامع، منعکس‌کننده میزان مهارت، دانش و میزان

مشارکت افراد بوده و تضمین‌کننده موفقیت اجرای طرح‌ها می‌باشد (UNEP, 2011) به همین دلیل ظرفیت‌سازی، یکی از اولویت‌های

مجموع، می‌توان گفت که سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند با ظرفیت‌سازی از طریق فعالیت‌های آموزشی و ترویجی، به افزایش ظرفیت‌های جامعه کمک کنند و توسعه ظرفیتی جوامع نیز با توجه به ارتباط مستقیم با توانمندسازی مردم محلی (Raj, 2010)، زمینه‌ساز حفاظت از محیط‌زیست روستایی خواهد گردید. توانمندسازی به معنی افزایش ظرفیت یک فرد یا گروه به منظور دست زدن به انتخاب هدفمند و تبدیل آن انتخاب به اعمال و نتایج موردنظر است. توانمندسازی روستاییان هدف و ابزار در پارادایم (پایداری) فعلی توسعه است (Sarafizadeh, 2010). قدر مسلم ظرفیت‌سازی در بین روستاییان در قالب فعالیت‌های آموزشی و ترویجی سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی در محیط روستایی موجب می‌گردد که مهارت، اعتمادبه‌نفس، دانش و آگاهی و استعداد‌های روستاییان ارتقاء یابد و نتیجه این امر، شوق به همکاری و شکل‌گیری پیوندهای مثبت بین روستاییان در ارتباط با محافظت از محیط‌زیست و انجام مطلوب اصول آموزش داده‌شده است که توانمندسازی روستاییان را در پی دارد و با توجه به ارتباط مستقیم توانمندی روستاییان و رفع موانع توسعه همچون فقر و بیکاری و ارتباط این دو شاخص با تخریب محیط‌زیست (IFAD, 2011)، می‌توان گفت که توانمندسازی ناشی از توسعه ظرفیتی روستاییان (Raj, 2010)، کاهش تخریب و حفظ محیط‌زیست را در پی خواهد داشت.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

و حفاظت از آن بود (Vadaon, 2013; IFAD, 2006).

مشارکت: این نهادها به عنوان بستری برای جلب و هدایت مشارکت‌های مردمی و نیز مجرای برای نهادینه کردن این مشارکت، سهم بزرگی در این زمینه دارند و موفقیت‌های تحسین‌برانگیزی که در مشارکت مردم برای حفاظت از محیط‌زیست در جهان به‌دست آمده است، مرهون فعالیت انجمن‌های مردم‌نهاد می‌باشد (Bahraini, 2003). در این ارتباط، بنابر اصل ۱۰ اعلامیه اجلاس ریو می‌گوید: مسائل محیط‌زیستی جز با جلب مشارکت ذی‌نفعان حل نمی‌گردد که در راستای جلب مشارکت، تأکید اصلی بر روی فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد است (Manuel, 2005) و از آنها به عنوان شرکای توسعه پایدار نام می‌برد (Zimmermann, 2008). این سازمان‌ها به دلیل نداشتن بوروکراسی اداری، داشتن مشروعیت مردمی و اعتقاد به این اصل که توسعه با مردم و برای مردم می‌باشد، توانایی جذب و همراهی مردم محلی را دارند.

آگاه‌سازی: نکته قابل‌ذکر در اثرگذاری نهاد‌های مردم‌نهاد در حفظ محیط‌زیست روستایی که تضمین‌کننده و آغازگر تأثیرگذاری این نهادها بر حفاظت از محیط‌زیست می‌باشد و نقش این نهادها در ارتقای آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان است. امروزه در اغلب پارادایم‌های توسعه روستایی بر آگاه‌سازی روستاییان در ارتباط با محیط‌زیست با استفاده از رویکردهای ترویجی و آموزشی تأکید بسیار می‌شود (Fazelnaya and Eftekhari, 2005) و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان را کلید حل بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی روستاییان می‌داند (Shahkoobi, 2015). قدر مسلم، نقطه شروع حل چالش‌های محیط‌زیستی، افزایش آگاهی و درک ارتباط متقابل انسان و محیط است (Namiesni, 2000).

تقویت سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی ماده خامی است که از تعامل روزمره مردم به دست می‌آید و به ایجاد ارتباطات اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اعتماد، همکاری متقابل و قواعد کنش اجتماعی می‌پردازد (Hamaneh, et al., 2012). بسیاری از کارشناسان سرمایه اجتماعی را در حکم ملاتی دانسته‌اند که اجزا و بخش‌های مختلف جامعه را به هم پیوند می‌دهد و یا آن را به‌مثابه روغنی دانسته‌اند که موجب روانی گردش فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در یک جامعه می‌گردد که فقدان آن حیات اجتماعی را سخت، شکننده و کم دوام می‌کند (Tajbakhsh, 2013). اگر بپذیریم که اجتماع نمی‌تواند پویا و فعال باشد مگر آنکه سرمایه اجتماعی لازم را در جهت تغییر و حرکت دارا باشد، آنگاه به نقش سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان تقویت‌کنندگان شبکه‌های مشارکت اجتماعی، همکاری و ارتباطات متقابل و اعتماد افراد، پی خواهیم برد (Boochani, 2006). در

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

محمدلو (Mohammadlou, 2013) در مطالعه‌ای تحت عنوان نقش سازمان‌های غیردولتی (NGO) در حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی با رویکردی توصیفی و با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی به این جمع‌بندی می‌رسد که امروزه بازیگران غیردولتی نقش مهمی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی ایفا می‌کنند. تنوع جغرافیایی حوزه فعالیت و کارکردهای متفاوت آنها سبب شده است تا بازیگران دولتی نتوانند نسبت به نقش این بازیگران جدید بی‌تفاوت باشند. این سازمان‌های غیردولتی در خصوص مسائلی چون حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست، بیشتر به‌مثابه همکار دولت تلقی می‌شوند.

فراهانی (Farahani, 2012) نیز، به تبیین نقش توسعه ظرفیتی در مدیریت کاهش خطر زلزله در دهستان سنبل آباد شهرستان ایهر می‌پردازد. نتایج پژوهش، نشان از نقش غیرقابل‌انکار ظرفیت‌های مردم محلی در کاهش آسیب‌پذیری و کافی بودن ظرفیت‌های موجود مناطق روستایی، جهت کاستن از تأثیرات و آسیب‌پذیری در برابر زلزله دارد.

بحرینی (Bahraini, 2003) در مقاله دیگری با عنوان «نقش سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی در دستیابی به مشارکت مردمی به منظور حفاظت از محیط‌زیست در ایران» پس از ارائه تعریفی از سازمان‌های مردم نهاد، سازوکارها، بسترهای اقتصادی - اجتماعی ایران برای فعالیت این سازمان‌ها، زمینه‌های فکری و روند تشکیل سازمان‌های مردم نهاد زیست‌محیطی در ایران، به مصاحبه با مسئولان و اعضای این سازمان‌ها پرداخته و موانع سیاسی، قانونی و حقوقی را مهم‌ترین موانع حضور فعال این نهادها در عرصه حفاظت محیط‌زیست کشور می‌داند.

محرم نژاد و حیدری (MoharamNejad & Haidari, 2006) در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور»، سازمان‌های مردم نهاد زیست‌محیطی را در کنار نهادهای دولتی به عنوان یکی از گروه‌های اصلی و درگیر در الگوی تدوین‌شده نهایی قرار می‌دهد.

در عرصه بین‌المللی با توجه به اهمیت سازمان‌های مردم نهاد و حضور فعال و پررنگ آنها در عرصه‌های زیست‌محیطی، مطالعات زیادی صورت گرفته که در جدول زیر شماری از آنها آورده شده است.

در نگاه اول، بررسی سابقه پژوهش، نشان می‌دهد که در عرصه داخلی، ضعف تئوریک و کمبود پژوهش‌های کاربردی در ارتباط با عملکرد سازمان‌های مردم نهاد وجود دارد که شایسته است با توجه به اهمیت این سازمان‌ها در تحولات عصر کنونی مطالعه و تحقیق‌های بیشتری در این زمینه صورت گیرد. در ارتباط با نقش سازمان‌های مردم نهاد در دگرگونی و ارتقای شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی عرصه داخل کشور، می‌توان به مقاله حیدرنیا (Haydar Nia, 2014) با عنوان نقش و عملکرد سازمان‌های مردم نهاد در حفظ و ارتقای سلامت جامعه اشاره کرد. نتایج پژوهش، سمن‌ها (سازمان‌های مردم نهاد) را به عنوان نظام پنهان سلامت جامعه معرفی کرده و هشدار می‌دهد که عدم استفاده دولت از ظرفیت‌های این سازمان‌ها به معنی کند شدن روند توسعه سلامت جامعه است. همچنین رفیعی (Rafiei, 2013) در مطالعه‌ای دیگر به نقش سازمان‌های مردم نهاد در گسترش امنیت انسانی جامعه می‌پردازد و این سازمان‌ها را عامل و زمینه‌ساز تحقق امنیت انسانی جامعه می‌داند.

در عرصه روستایی نیز الحسبایی (Al-Hassabi, 2011) در مقاله‌ای با عنوان نقش سازمان‌های مردم نهاد و رهبران محلی در توسعه روستایی (نمونه موردی: بندر لافت)، به تمرکز بر روی بحث مشارکت در اجرای طرح‌های توسعه‌ای روستایی می‌پردازد و از رهبران و ریش‌سفیدان روستایی در کنار سازمان‌های محلی مردم نهاد به عنوان تحقق‌دهندگان مهم جلب مشارکت روستاییان که تضمین‌کننده اجرای موفق طرح‌های روستایی است، نام می‌برد.

شاهکویی (Shahkoochi, 2015) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان (مطالعه موردی: دهستان جارجرق بینالود)» پس از بیان این مطلب که آگاهی‌های زیست‌محیطی، کلید اصلی بقا و پایداری محیط‌زیست هستند، با رویکردی توصیفی - تحلیلی و به دنبال توزیع پرسشنامه در میان روستاییان و تجزیه و تحلیل داده‌های حاصله با استفاده از آزمون‌های آمار استنباطی به این نتیجه می‌رسد که آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان منطقه مورد مطالعه در حد متوسطی قرار دارد. همچنین بین عوامل اجتماعی (جنسیت، تأهل، مشارکت، رضایت از مکان، میزان مطالعه و...)، اقتصادی (میزان درآمد و پس‌انداز، نوع و سطح زیر کشت، دسترسی به عوامل تولید و...) و محیطی (موقعیت، شکل، تیپ و ویژگی‌های محیطی) با آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی، رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱. خلاصه‌ای از پژوهش‌های خارجی مرتبط

نویسنده (گان)، سال	عنوان	نتایج
Agarwal (2008)	نقش سازمان‌های غیردولتی در حفاظت محیط‌زیست	سازمان‌های غیردولتی از طرق زیر عاملی مهم و غیرقابل‌انکار، در پایداری و حفاظت از محیط‌زیست هستند: - تدارک برنامه‌های آموزشی و آگاهی دادن به شهروندان - ایجاد نوآوری و تغییر در مناطقی که کار برای سازمان‌های دولتی دشوار است. - ارائه تخصص و تجربه، تجزیه و تحلیل سیاست‌های اجرایی دولتی - ارائه اطلاعات واقعی و قابل‌اعتماد با شبکه‌ای از کارکنان متخصص و حرفه‌ای - همکاری با دولت برای توسعه ظرفیتی جامعه در جهت حفاظت از محیط‌زیست.
Ulleberg (2009)	نقش و تأثیر سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه ظرفیتی	سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان شرکای دولت‌ها نه رقیب آنها، از طریق آموزش و تأثیرگذاری بر نظام آموزشی توانایی بسیاری در توسعه نهادی، مالی، انسانی و اجتماعی جامعه و در مجموع توسعه ظرفیتی جامعه در فرایندی مداوم و آینده‌نگرانه دارند.
Raj (2010)	نقش انجمن‌های مردم‌نهاد در افزایش توانمندی برای دستیابی به توسعه پایدار مشارکتی	- سازمان‌های مردم‌نهاد با افزایش قابلیت انعطاف‌پذیری فردی و سازمانی و توسعه ظرفیتی جوامع که به توانمندی آنها ختم می‌شود؛ نقش غیرقابل‌انکاری در تحقق توسعه پایدار مشارکتی جامعه دارند. توسعه ظرفیتی جوامع که پایه توانمندی جامعه و دستیابی به پایداری توسعه است؛ به واسطه فعالیت مستمر و هماهنگ انجمن‌های مردم‌نهاد و از طرق افزایش آگاهی و آموزش؛ افزایش انگیزه و جذب مشارکت، بهبود وضعیت مالی و رفاهی، تقویت اعتمادبه‌نفس و همکاری، ارتباط مردم محلی و اعتماد (سرمایه اجتماعی) حاصل می‌آید.
Gupta (2012)	نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حفاظت محیط‌زیست: مطالعه موردی: شهر لودھیانا ^۱ در پنجاب	سازمان‌های غیردولتی سه نقش فعال را در پایداری زیست‌محیطی بازی کرده‌اند: - نظارت و کنترل بر روند آلودگی و کاهش آنها - آماده سازی برنامه‌های صوتی و تصویری جهت آموزش‌های زیست‌محیطی - ایجاد کارگاه‌های عملی و گردهمایی‌ها جهت افزایش آگاهی عمومی
Bhattacharjee (2013)	سازمان‌های مردم‌نهاد و محافظت از محیط‌زیست در آسام ^۲ هند	- این گروه‌ها صدای طبیعت در مبارزه با تخریب محیط‌زیست توسط دولت هستند (راه‌اندازی تظاهرات و اعتراضات و بسیج توده). - این گروه‌ها با آموزش، عامل ایجاد انگیزه در عامه مردم، جهت پرهیز از تخریب محیط طبیعی هستند. - این گروه‌ها با دخالت در سیاست‌گذاری‌های دولتی آنها را به نفع محیط‌زیست تغییر داده‌اند و در نهایت نقش غیرقابل‌انکاری در تنوع زیستی، کاهش آلودگی محیط‌زیست و همچنین ارتقاء معیشت پایدار مردم داشته‌اند.
Vadaon (2013)	نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حفاظت از محیط‌زیست و توسعه	- سازمان‌های غیردولتی ناظران و محافظان محیط‌زیست هستند. - سازمان‌های مردم‌نهاد تأثیرگذارترین عامل، جهت ایجاد همگرایی جمعی، مشارکت سازمان یافته و هماهنگی بین بخشی، جهت حفاظت از محیط‌زیست و تحقق توسعه هستند.

روش‌شناسی پژوهش

توجه به تعداد زیاد روستاهای بخش و دشواری دسترسی ۱۵ درصد کل ۳۰ روستای بخش، یعنی ۵ روستا نیز به صورت قرعه‌کشی انتخاب و با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد جامعه نمونه مشخص (۱۶۰ نفر) و پرسشنامه‌ها پس از تقسیم طبقه‌ای به صورت تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار این روستاها نیز توزیع شد (جدول ۲). با توجه به میانی نظری و پیشینه پژوهش سعی گردید که تأثیر فعالیت‌های ترویجی و عملی انجمن چیا بر ظرفیت‌سازی و توسعه ظرفیت‌های روستاییان که به حفاظت از محیط‌زیست روستایی منجر خواهد شد، در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی - محیطی و نهادی - مدیریتی در قالب ۳۳ شاخص و ۴۸ گویه و در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت سنجیده شود (جدول ۳). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین) و آزمون‌های آمار استنباطی (خی دو، ویلکاکسون، زوجی، رتبه‌ای فریدمن، همبستگی پیرسون) انجام گرفته است. روایی صوری و محتوایی پژوهش نیز در ابتدا به وسیله توزیع ۲۰ پرسشنامه به عنوان پیش‌آزمون و سپس تأیید آگاهان و متخصصانی که سابقه مطالعه‌ای مشابه را داشتند، مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه‌ها نیز با به دست آمدن مقدار ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۹ مورد تأیید است.

پژوهش کاربردی حاضر به لحاظ روش، توصیفی - تحلیلی و از حیث روش گردآوری، اسنادی و میدانی است. در بخش میدانی سعی شده که از هر سه ابزار این روش، یعنی مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه جهت گردآوری اطلاعات استفاده شود. جامعه آماری این پژوهش را روستاییان روستاهای بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان در بر می‌گیرد که به عنوان روستاهای هدف، توسط انجمن مردم‌نهاد چیا انتخاب و در آنها فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجام گرفته است. تعداد این روستاها که به صورت پیوسته در آنها فعالیت‌های ترویجی انجام می‌گیرد، ۶ روستا بودند که با بهره‌گیری از فرمول کوکران و اصلاح آن تعداد ۲۵۰ نفر از سرپرستان خانوار این روستاها انتخاب و با بهره‌گیری از روش طبقه‌ای، سهم هریک از روستاها از کل پرسشنامه‌ها تعیین و در نهایت پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار آن روستاها، توزیع گردید. گروه بعدی جامعه آماری، روستاهایی از بخش را در بر می‌گیرد که از فعالیت‌های ترویجی و آموزشی انجمن چیا برخوردار نبوده‌اند و با

1. Ludhiana
2. Assam

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

جدول ۲. توزیع طبقه‌های پرسشنامه‌ها

روستاهاى منتخب	تعداد خانوار	سهم از تعداد كل پرسشنامه‌ها
انگيجه	۹۰	۱۵
دره تفي	۲۴۴	۴۲
كاني سانان	۱۷۱	۲۹
كولان	۱۷۲	۳۰
سيف	۱۲۸	۲۲
ني	۶۵۶	۱۱۲
مجموع	۱۴۶۱	۲۵۰
روستاهاى غيربرخوردار	۵۴	۲۵
كيكن	۵۱	۲۴
خاو	۸۳	۳۸
ده روزان	۷۰	۳۲
سعداباد	۸۷	۴۱
مجموع	۳۴۵	۱۶۰

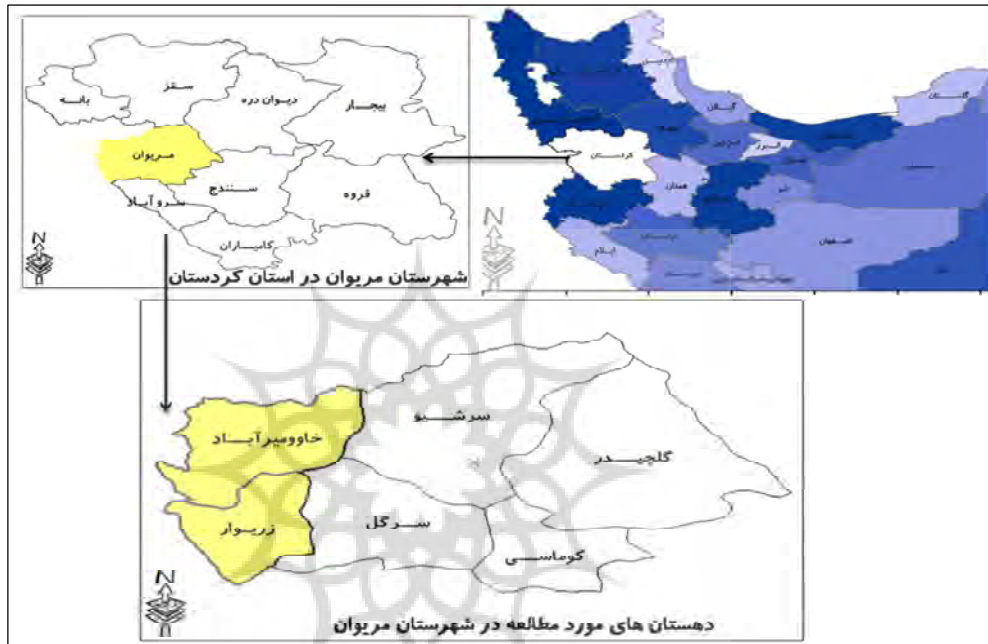
جدول ۳. شاخص‌های به کار رفته جهت سنجش تأثیر فعالیت‌های انجمن چیا بر ظرفیت‌های مردم محلی در راستای حفاظت از محیط‌زیست روستاها

بعد	مؤلفه	شاخص‌ها
ظرفیت‌سازی	اجتماعی	<p>۱. همکاری جهت کاهش آسیب‌پذیری و حفاظت از محیط‌زیست با تمامی مردم روستا، ۲. همکاری در تأمین تدارکات موردنیاز در صورت بروز بحران زیست‌محیطی، ۳. آمادگی جهت ارائه اطلاعات مفید در رابطه با حفاظت از محیط‌زیست و چگونگی عمل در هنگام مخاطرات محیطی به سایر روستاییان، ۴. اعتقاد به اهمیت نقش همکاری مردم در حفاظت محیط‌زیست، ۵. انگیزه حفاظت از محیط‌زیست روستاییان، ۶. اعتقاد به از میان برداشتن شکار حیوانات به عنوان فعالیتی تفریحی، ۷. اعتقاد به ایجاد مکان‌هایی برای حفاظت و نگهداری از حیوانات در مواقع بحران (آتش‌سوزی، سرما)، ۸. آمادگی جهت رفتن به مکان‌های اعلام‌شده از سوی انجمن‌های مردم نهاد یا دولتی در مواقع بحران‌های محیطی، ۹. اعتقاد به حضور در کلاس‌های آموزشی و ترویجی نهادهای مردم نهاد، ۱۰. آمادگی جهت حضور در نهادهای مردم نهاد زیست‌محیطی و فعالیت در آنها، ۱۱. اعتقاد به سهمیم بودن حیوانات از محیط‌زیست اطراف، ۱۲. اعتقاد به مشترک بودن سهم همه مردم روستا از محیط‌زیست اطراف و همکاری مشترک همه آنها در حفاظت از آن.</p>
اقتصادی		<p>۱. آمادگی جهت کمک نقدی برای حفاظت از محیط‌زیست، ۲. کمک نقدی به انجمن‌های مردم نهاد جهت تداوم فعالیت‌هایشان، ۳. آمادگی جهت دریافت وام‌های کم‌بهره جهت استفاده از فناوری‌های جدید در کشاورزی، ۴. آمادگی جهت سرمایه‌گذاری برای تهیه کودهای حیوانی و کمپوزیت‌ها، ۵. آمادگی جهت تأمین هزینه‌های لازم به منظور انتقال و دفن زباله‌های روستا را به مکانی که به محیط‌زیست آسیب وارد نکند، ۶. کمک مالی به روستاییانی که برای تأمین معاش محیط‌زیست اطراف را تخریب می‌کنند.</p>
نهادی-مدیریتی		<p>۱. اعتقاد به توانایی نهادهای محلی از قبیل دهیاری و شوراهای همراه با انجمن‌های زیست‌محیطی (سبز چیا) در اداره امور مربوط به حفاظت از محیط‌زیست روستا، ۲. اعتقاد به مطلوب بودن شرکت در گردهمایی‌ها و کلاس‌های آموزشی که توسط دهیاری و شوراها و با همکاری نهادهای مردم نهاد برگزار شود بر ارتقای آگاهی روستاییان و بهبود حفاظت از محیط‌زیست روستا، ۳. اعتقاد به جریمه سنگین و پیگردهای قانونی توسط نهادهای مسئول برای کسانی که محیط‌زیست را تخریب می‌کنند، ۴. رعایت محدوده قانونی تعیین‌شده از سوی دولت به عنوان اراضی ملی از سوی شوراها و دهیاری‌ها، ۵. اعتقاد به گسترش حیطه مدیریت و عملکرد نهادهای مردم نهاد زیست‌محیطی (سبز چیا) به سایر روستاها.</p>
کالبدی-محیطی		<p>۱. اعتقاد به رعایت اصول زیست‌محیطی در ساخت مسکن و دیگر سازه‌های روستایی، ۲. اعتقاد و آمادگی در جهت ترمیم و بازسازی نواحی و ارضی از روستا که توسط بهره‌برداران نادرست روستاییان تخریب‌شده‌اند، ۳. اعتقاد به عدم تقلید از ساخت‌وسازهای شهری و تبدیل محیط روستایی به محیطی شهری، ۴. اعتقاد به حفظ زمین‌های کشاورزی در برابر تبدیل شدن آنها به خانه‌های دوم شهریان، ۵. اعتقاد به استفاده روستاییان از کودهای طبیعی، ۶. آگاهی از مضر بودن کودهای شیمیایی، ۷. آگاهی از مضر بودن زباله‌های تولیدی و رها کردن آنها در طبیعت، ۸. آگاهی از اهمیت جنگل و محیط‌زیست در بقای انسان، ۹. آگاهی از شیوه‌های حفاظت از محیط‌زیست.</p>

شمالی واقع گردیده است. این شهرستان دارای سه بخش مرکزی، سرشیو و خاوومیرآباد می‌باشد. بخش خاوومیرآباد با مساحتی بالغ بر ۳۳۸ کیلومترمربع در منطقه صفر مرزی در همسایگی کشور عراق واقع شده است.

معرفی منطقه مورد مطالعه و انجمن سبز چیا

شهرستان مریوان به مرکزیت شهر مریوان یکی از ۱۰ شهرستان استان کردستان در غرب استان و در مجاورت خاک عراق در طول جغرافیایی ۴۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۰۲ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه عرض

شکل ۲. نمایش موقعیت منطقه مورد مطالعه

تبلیغاتی، تشکیل گروه‌هایی‌ها، راهپیمایی‌ها و سخنرانی‌های متعدد، عضوگیری) و تأکید بر ضرورت حفظ جنگل‌ها و مراتع، به تأسیس کمیته اطفای حریق در روستاها از طریق اهالی خود روستا، اقدام نمایند. تأثیر این آموزش‌ها به حدی بود که انجمن سبز چیا در خردادماه ۱۳۹۳، از سوی رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست ایران، مقام اول جایزه ملی محیط‌زیست ایران را دریافت و بنا به سفارش سازمان حفاظت محیط‌زیست ایران، این انجمن برنامه‌های پیشنهادی و اصلاحی خود را برای برنامه پنج‌ساله ششم توسعه ایران در بخش محیط‌زیست ارائه نمود (Hosseini, 2015).

یافته‌های پژوهش

در ابتدا سنجش چگونگی اثرگذاری انجمن چیا بر توسعه ظرفیتی روستاهای مورد مطالعه در دو دوره قبل و بعد این فعالیت‌ها مدنظر قرار گرفت. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها با استفاده از آزمون ویلکسون، در جدول ۴ نشان می‌دهد که در تمامی شاخص‌ها و در مجموع در تمامی ابعاد وضعیت دوره بعد نسبت به

انجمن سبز چیا

قرقه تشکیل انجمن مردم نهاد زیست‌محیطی چیا به دنبال انجام آتش‌سوزی‌های جنگل‌های اطراف شهرستان مریوان در سال ۱۳۷۸ و در یکی از روستاهای بخش خاوومیرآباد (ینگچه) زده شد و با فعالیت تعداد اندکی از افراد داوطلب محلی آغاز گردید، پس از چند سال فعالیت در نهایت این انجمن در سال ۱۳۸۷ مجوز فعالیت را به صورت رسمی دریافت و حوزه فعالیت‌های خود را گسترده‌تر نمود. با اعتقاد به فرایند آموزش و اثرگذاری و ماندگاری بیشتر آموزش، در سال ۱۳۹۰، با بستن قراردادی با دفتر (UNDP-GEF) سازمان ملل متحد در تهران، این انجمن، اقدام به ارائه طرح «آموزش جوامع محلی جهت حفاظت از محیط‌زیست و مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها» نمود و در این راستا انجمن، اقدام به گسیل کمیته آموزش خود در قالب گروه مربیان کودکان، زنان و مردان به روستاهای مریوان و سروآباد نمود تا ضمن آموزش مسائل زیست‌محیطی (برگزاری کلاس‌ها، پخش سی‌دی‌ها و بروشورهای

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

گردهمایی‌ها و کلاس‌های آموزشی بر ارتقای آگاهی روستاییان و بهبود حفاظت از محیط‌زیست روستا که توسط دهیاری و شوراهای با همکاری انجمن چیا برگزار می‌شود و در بعد کالبدی، شاخص اعتقاد به عدم تقلید از ساخت‌وسازهای شهری و تبدیل محیط روستایی به محیط شهری، دارای بیشترین افزایش میانگین، نسبت به دوره قبل بوده‌اند.

دوره قبل بهبود یافته و سطح ظرفیت‌های جامعه محلی جهت حفاظت از محیط‌زیست طبیعی روستاها افزایش یافته است. در این بین در بعد اجتماعی، شاخص اعتقاد به مشترک بودن سهم همه مردم روستا از محیط‌زیست اطراف و همکاری مشترک همه آنها در حفاظت از آن، در بعد اقتصادی، شاخص آمادگی جهت سرمایه‌گذاری برای تهیه کودهای حیوانی و کمپوزیت‌ها، در بعد نهادی و مدیریتی، شاخص اعتقاد به مطلوب بودن شرکت در

جدول ۴. نتایج آزمون ویلکسون در ارتباط با تأثیرگذاری فعالیت‌های انجمن چیا در توسعه ظرفیتی روستاییان

	شاخص	میانگین دوره بعد	میانگین دوره قبل	سطح معنی‌داری	شاخص Z	رتبه برابر	رتبه منفی	رتبه مثبت	اختلاف دو میانگین
اجتماعی	X1	۳/۶۹	۲/۸۷	۰/۰۰۰**	-۱۲/۳	۷۰	۵	۱۷۵	۰/۸۲
	X2	۳/۳۸	۳/۰۳	۰/۰۰۱**	-۷/۲۳	۱۲۶	۲۲	۱۰۲	۰/۳۵
	X3	۳/۵۶	۲/۷۸	۰/۰۰۰**	-۱۰/۷	۶۴	۱۸	۱۶۸	۰/۷۸
	X4	۳/۸۲	۲/۹۶	۰/۰۰۳*	-۱۱/۵	۳۳	۲۱	۱۹۶	۰/۸۶
	X5	۴/۰۵	۳/۱۱	۰/۰۰۰**	-۱۱/۸	۷۱	۱۳	۱۶۶	۰/۹۴
	X6	۳/۹۴	۲/۸۸	۰/۰۰۰**	-۱۱/۶	۵۸	۱۲	۱۸۰	۱/۰۶
	X7	۳/۴۸	۳/۰۱	۰/۰۰۲*	-۷/۲۷	۱۰۱	۳۵	۱۱۴	۰/۴۷
	X8	۳/۸۲	۲/۷۷	۰/۰۰۰**	-۱۰/۹	۷۸	۱۰	۱۶۲	۱/۰۵
	X9	۴/۰۱	۲/۶۰	۰/۰۰۰**	-۱۰/۳	۸۸	۱۸	۱۴۴	۱/۴۱
	X10	۳/۸۷	۲/۴۸	۰/۰۰۰**	-۹/۶۱	۷۳	۳۱	۱۴۶	۱/۳۹
	X11	۴/۲۷	۲/۹۱	۰/۰۰۰**	-۹/۷۵	۱۲۲	۱۳	۱۱۵	۱/۳۶
	X12	۴/۱۷	۲/۶۹	۰/۰۰۰**	-۱۰/۰	۱۰۲	۲۰	۱۲۸	۱/۴۸
اقتصادی	X1	۳/۳۶	۲/۵۶	۰/۰۰۲*	-۱۰/۳	۹۶	۱۲	۱۴۲	۰/۸۰
	X2	۳/۵۲	۲/۳۸	۰/۰۰۱**	-۹/۹۹	۹۸	۱۵	۱۳۷	۱/۱۴
	X3	۳/۸۸	۳/۳۰	۰/۰۰۱**	-۵/۹۸	۱۳۱	۳۵	۸۴	۰/۵۸
	X4	۳/۹۶	۲/۵۹	۰/۰۰۰**	-۹/۷۸	۹۷	۱۴	۱۳۹	۱/۳۷
	X5	۴/۳۲	۳/۲۶	۰/۰۰۰**	-۹/۵۲	۱۰۹	۱۶	۱۲۵	۱/۰۶
	X6	۳/۵۸	۲/۷۲	۰/۰۰۰**	-۷/۰۲	۱۲۹	۳۲	۸۹	۰/۸۶
نهادی - مدیریتی	X1	۴/۱۲	۲/۹۲	۰/۰۰۰**	-۸/۹۹	۹۰	۳۳	۱۲۷	۱/۲۰
	X2	۳/۸۹	۲/۴۴	۰/۰۰۰**	-۹/۴۸	۸۴	۲۴	۱۴۲	۱/۴۵
	X3	۴/۰۴	۲/۹۰	۰/۰۰۱**	-۹/۳۸	۵۰	۳۷	۱۶۳	۱/۱۴
محیطی - کالبدی	X4	۳/۲۰	۲/۵۴	۰/۰۰۰**	-۷/۴۸	۷۶	۴۵	۱۲۹	۰/۶۶
	X5	۳/۸۴	۲/۸۷	۰/۰۰۰**	-۱۰/۰	۸۲	۱۶	۱۵۲	۰/۹۷
	X1	۳/۹۱	۲/۵۹	۰/۰۰۰**	-۹/۹۱	۷۳	۲۹	۱۴۸	۱/۳۲
	X2	۴/۰۸	۲/۷۰	۰/۰۰۰**	-۱۰/۵	۶۱	۲۵	۱۶۴	۱/۳۸
	X3	۴/۱۴	۲/۵۱	۰/۰۰۰**	-۱۰/۸	۷۷	۲۰	۱۵۳	۱/۶۳
	X4	۳/۸۴	۳/۳۷	۰/۰۰۱**	-۹/۹۲	۱۰۱	۲۲	۱۲۷	۱/۴۷
	X5	۴/۱۸	۳/۰۱	۰/۰۰۲*	-۹/۳۴	۱۰۸	۱۹	۱۲۳	۱/۱۷
	X6	۳/۸۷	۲/۷۵	۰/۰۰۲*	-۹/۰۸	۷۸	۳۴	۱۳۸	۱/۱۲
	X7	۴/۲۵	۳/۳۰	۰/۰۰۰**	-۸/۸۸	۱۲۲	۱۵	۱۱۳	۰/۹۵
X8	۴/۴۴	۲/۹۶	۰/۰۰۰**	-۹/۲۲	۱۰۳	۱۳	۱۳۴	۱/۴۸	
X9	۴/۳۱	۲/۸۸	۰/۰۰۰**	-۱۱/۷	۶۵	۱۴	۱۷۱	۱/۴۳	

* معنی‌داری در سطح ۰،۰۰۵، ** معنی‌داری ۰،۰۰۱

چیا، جهت حفاظت و احترام به محیط‌زیست توانسته است به توسعه ظرفیتی جامعه محلی بیانجامد و ظرفیت‌های چهارگانه جامعه محلی را جهت حفاظت از محیط‌زیست اطرافشان، نسبت به دوره قبل از این فعالیت‌ها افزایش دهد. در این بین بیشترین تأثیرگذاری و بهبود، نسبت دوره قبل مربوط به بعد کالبدی-محیطی با ۱/۳۹ اختلاف میانگین دوره قبل و بعد است و پس‌از این بعد نیز، بعد نهادی با ۱/۰۹ افزایش میانگین، نسبت به دوره قبل، قرار دارد.

جهت سنجش اثرگذاری و تغییر کلی سطح ظرفیت‌های مردم محلی نیز در دوره بعد از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا با استفاده از آزمون t زوجی اقدام به تشکیل جدول ۵ گردید. همان‌طور که نتایج این جدول نشان می‌دهد در تمامی ابعاد مقدار t، آماره بالا و پایین و اختلاف زوج‌های مثبت بوده تا با توجه به مقدار معنی‌داری محاسبه شده (۰/۰۰۰) که کمتر از سطح آلفای ۰/۰۱ است، بتوان گفت که فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن

جدول ۵. نتیجه آزمون t زوجی در ارتباط با تغییر سطح ظرفیت‌های ابعاد چهارگانه نسبت به دوره قبل از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا

معنی‌داری دوگانه	درجه آزادی	آماره T	اختلاف زوج شده			
			سطح اطمینان ۹۵ درصد کران بالا	خطای استاندارد میانگین	انحراف معیار زوج	اختلاف زوج‌ها
**	۲۴۹	۱۹,۳۹	۰/۹۹۶	۱/۲۲	۰/۰۵۷	۲/۷۲
**	۲۴۹	۱۷/۲۲	۱/۲۳	۱/۵۵	۱/۲۷	۲/۷۸
**	۲۴۹	۲۴,۰۱	۰/۹۰۴	۱/۰۶	۰/۰۳۹	۲/۸۵
**	۲۴۹	۱۷,۹۱	۰/۸۳۳	۱/۳۸	۰/۰۵۲	۲/۷۲

** معنی‌داری در سطح ۰۰۰۱

اجتماعی با میانگین رتبه‌ای ۲/۳۳ قرار گرفته است. همان‌طور که آزمون t زوجی نیز نشان داد، میانگین دو دوره قبل و بعد شاخص‌های بعد اقتصادی ظرفیت‌های روستاییان با افزایش ۰/۹۲۶ در میان ابعاد چهارگانه کمترین تأثیر مثبت را از فعالیت‌های انجمن چیا پذیرفته بود. در آزمون رتبه‌ای فریدمن نیز این بعد در رتبه آخر با میانگین رتبه‌ای ۱/۹۴ قرار دارد.

جهت رتبه‌بندی ارتقای سطح توسعه ظرفیتی مردم محلی در راستای حفاظت از محیط‌زیست در ابعاد چهارگانه نیز از آزمون رتبه‌ای فریدمن بهره گرفته شد. همان‌طور که نتایج آزمون نشان می‌دهد، در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ بین میانگین ظرفیت‌های چهارگانه روستاییان بعد از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا تفاوت معنی‌داری وجود دارد و در این بین بعد کالبدی - محیطی ظرفیت‌های روستاییان با بیشترین میانگین رتبه‌ای (۳/۵۶) در رتبه اول قرار دارد که بعد از آن نیز بعد

جدول ۶. رتبه‌بندی ارتقای ظرفیت‌های چهارگانه روستاییان بعد از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن چیا در راستای حفاظت از محیط‌زیست

میانگین رتبه‌ای فریدمن	ظرفیت‌ها
۳/۵۶	محیطی - کالبدی
۲/۳۳	اجتماعی
۲/۱۶	نهادی
۱/۹۴	اقتصادی
۳	درجه آزادی
۰/۰۰۱	سطح معنی‌داری
۳۲۲/۰۲	آماره خی دو

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

تحلیل همبستگی میان ابعاد ظرفیتی چهارگانه در جدول ۷ نشان از ارتباط مستقیم و معنی‌دار آنها باهم دارد. بدین معنی که با افزایش ظرفیت جامعه محلی در هر بعد، ظرفیت‌ها در سایر ابعاد نیز افزایش می‌یابد و کاهش ظرفیت در یک بعد، کاهش ظرفیت‌ها در سایر ابعاد را به دنبال دارد. در این بین، بیشترین میزان همبستگی متعلق به دو بعد اقتصادی و اجتماعی است.

جدول ۷. ماتریس همبستگی میان ابعاد چهارگانه ظرفیت‌های جامعه محلی

مؤلفه‌ها	اجتماعی	اقتصادی	کالبدی - محیطی	نهادی
اجتماعی	۱	۰/۴۶۵	۰/۳۹۳	۰/۴۲۱
سطح معناداری		**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰
اقتصادی	۰/۴۶۵	۱	۰/۳۱۱	۰/۴۰۷
سطح معناداری	**۰/۰۰۰		**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰
کالبدی - محیطی	۰/۳۹۳	۰/۳۱۱	۱	۰/۳۷۸
سطح معناداری	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰		**۰/۰۰۰
نهادی	۰/۴۲۱	۰/۴۰۷	۰/۳۷۸	۱
سطح معناداری	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰	

** معنی‌داری در سطح ۰.۰۰۱

وابسته، سطح توسعه ظرفیتی و متغیر مستقل، میزان فعالیت‌های ترویجی و آموزشی است. جهت رابطه نیز مستقیم و مثبت محاسبه شده (۰/۳۸۷)، بنابراین می‌توان گفت که هرچه میزان آموزش‌های داده شده از سوی انجمن مردم نهاد چیا در روستاها بیشتر بود، سطح توسعه ظرفیتی روستاها نیز افزایش یافته و بیشتر شده است (جدول ۸).

تحلیل روابط آماری از طریق آزمون همگونی کای دو مبتنی بر جدول توافقی، میان میزان فعالیت‌های ترویجی و آموزشی انجمن مردم نهاد چیا (با دیدگاه مسئولین انجمن چیا) و میزان توسعه ظرفیتی روستاها به تفکیک ۶ روستای مورد مطالعه که از طریق تحلیل خوشه‌ای در سه طبقه کم، بالا و متوسط جای گرفتند، نشان‌دهنده وجود تفاوت معنی‌دار آماری (۰/۰۰۱) میان متغیر

جدول ۸. جدول توافقی تبیین تفاوت میان تأثیرگذاری میزان فعالیت‌های آموزشی و ترویجی انجمن سبز چیا با توسعه ظرفیتی روستاها

مؤلفه‌ها	میزان آموزش‌های انجمن چیا			کل
	کم	متوسط	زیاد	
میزان توسعه ظرفیتی	۲۸	۱۵	۱۳	۵۶
جامعه محلی	۱۲	۳۱	۲۵	۶۸
	۲۲	۲۶	۷۸	۱۲۶
کل	۶۲	۷۲	۱۱۶	۲۵۰
آماره آزمون کای دو پیرسون	ارزش	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	
	۴۲/۵۰	۴	۰/۰۰۱	
ضریب همبستگی	۰/۳۸۷			

دو گروه روستاها جهت حفاظت از محیط‌زیست وجود دارد و با توجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده نیز می‌توان گفت سطح توسعه ظرفیتی جهت حفاظت از محیط‌زیست در روستاهایی که از آموزش‌ها و فعالیت‌های ترویجی انجمن چیا برخوردار بوده‌اند (۳/۸۸)؛ بیشتر از روستاهای غیربرخوردار (۲/۵۹) است.

با توجه به کوچک‌تر بودن سطح معنی‌داری محاسبه شده از سطح آلفای ۰/۰۰۱ در آزمون من ویتنی نیز که جهت مقایسه تفاوت سطح توسعه ظرفیتی دو گروه روستاهای برخوردار و غیر برخوردار از آموزش‌های و فعالیت‌های ترویجی انجمن چیا انجام شد، می‌توان پی برد که تفاوت معنی‌داری میان سطح ظرفیت‌های این

جدول ۹. نتایج آزمون من ویتنی جهت مقایسه تفاوت سطح توسعه ظرفیتی دو گروه روستاهای برخوردار و غیر برخوردار

معنی‌داری دوگانه	میانگین	Z	آماره من ویتنی	مجموع رتبه‌ها	میانگین رتبه‌ها	مجموع	گروه‌ها
**/۰۰۰۰	۳/۸۸	-۱۱/۲	۶/۵۴۲	۶۴۸۳	۴/۲۵۹	۲۵۰	روستاهای سطح توسعه ظرفیتی جهت حفاظت از محیط‌زیست
	۲/۵۹			۱۹۴۲	۱۲۱/۳	۱۶۰	روستاهای غیر برخوردار
						۴۱۰	مجموع

**معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل نقش انجمن مردم نهاد سبز چیا، به عنوان موفق‌ترین انجمن مردم نهاد زیست‌محیطی کشور در سال ۹۳، در توسعه ظرفیتی روستاییان بخش خاوومیرآباد شهرستان مریوان جهت حفاظت از محیط‌زیست روستایی پرداخت.

یافته‌های پژوهش، همسو با نتایج پژوهش‌های آگراوال (Agarwal, 2008)، ولبرگ (Ulleberg, 2009)، گوپتا (Gupta, 2012)، باهاتاجاری (Bhattacharjee, 2013) نشان دادند که فعالیت‌های آموزشی و ترویجی این انجمن از قبیل برگزاری کلاس‌های آموزشی، برگزاری همایش‌ها و گردهمایی‌ها، پخش بروشورها، توزیع سی‌دی‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی‌ها از طریق ماهنامه تخصصی و آگاهان محلی و جذب کمک‌های مالی از حامیان مردمی محیط‌زیست و نظارت مستمر بر انجام فعالیت‌ها و وضعیت محیط‌زیست منطقه، توانسته است در روستاهایی که به عنوان روستاهای هدف فعالیت‌های آموزشی و ترویجی در نظر گرفته شده بودند، به توسعه ظرفیت این روستاها جهت حفاظت از محیط‌زیست کمک نماید. یافته‌ها در پاسخ به سؤال اول پژوهش که مبنی بر این مطلب بود که آیا بین سطح ظرفیت‌های جامعه محلی در دو دوره قبل و بعد از فعالیت‌های ترویجی و عملی انجمن سبز چیا تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود؟ نشان دادند در تمامی شاخص‌های ابعاد چهارگانه ظرفیتی موردسنجش، وضعیت نسبت به دوره قبل با اطمینان ۹۵ درصد بهبود یافته است. در این بین، در بعد اجتماعی ظرفیت‌های جامعه محلی، شاخص‌های اعتقاد به حضور در کلاس‌های آموزشی و ترویجی نهادهای مردم نهاد، آمادگی جهت حضور در نهادهای مردم زیست‌محیطی و فعالیت در آنها، اعتقاد به سهیم بودن حیوانات از محیط‌زیست اطراف، اعتقاد به مشترک بودن سهم همه مردم روستا از محیط‌زیست اطراف و همکاری مشترک همه آنها در حفاظت از آن، دارای بیشترین افزایش و تأثیر مثبت بوده‌اند. با توجه به این یافته‌ها می‌توان استنباط نمود که مطابق با یافته‌های پژوهش‌های حساسی (Al-Hassabi, 2011)، بحرینی (Bahraini, 2003) و واداون (Vadaon, 2013) انجمن چیا به خوبی توانسته است در

زمینه جذب مردم محلی گام بردارد و از سویی افزایش و تقویت سرمایه اجتماعی روستاییان را هم به واسطه افزایش مثبت سایر شاخص‌های بعد اجتماعی همچون: افزایش روحیه همکاری روستاییان با همدیگر و در ساخت مکان‌ها و تأمین تدارک موردنیاز جهت حفاظت از محیط‌زیست مشاهده کرد. نمود بسیار واضح این امر را می‌توان در حضور پررنگ روستاییان در فراخوان‌ها و گردهمایی‌ها دید. در بعد اقتصادی نیز در تمامی شاخص‌ها ظرفیت‌های جامعه محلی نسبت به دوره قبل دارای افزایش مثبتی بوده است. در این بین، شاخص‌های کمک نقدی به انجمن‌های مردم نهاد، جهت تداوم فعالیت‌هایشان، آمادگی جهت سرمایه‌گذاری برای تهیه کودهای حیوانی و کمپوزیت‌ها، آمادگی جهت تأمین هزینه‌های لازم جهت انتقال و دفن زباله‌های روستا را به مکانی که به محیط‌زیست آسیب وارد نکند نیز، دارای بیشترین تغییر مثبت نسبت به دوره قبل بوده‌اند. در کنار این شاخص‌ها تغییر مثبت در شاخص کمک به روستاییانی که به خاطر فقر به تخریب محیط‌زیست دست می‌زنند و تمایل به دریافت وام به منظور مدرن نمودن کشاورزی، نیز دلایلی هستند تا بتوان گفت فعالیت‌های انجمن سبز چیا هرچند با رویکرد زیست‌محیطی است اما توانسته است در زمینه‌سازی جهت رفع فقر روستایی نیز گام‌هایی هرچند کوچک اما مثبت و زمینه‌ساز بردارد. در بعد ظرفیت‌های نهادی و مدیریتی نیز، شاخص‌های اعتقاد به توانایی نهادهای محلی از قبیل دهیاری و شوراها همراه با انجمن‌های زیست‌محیطی (سبز چیا) در اداره امور مربوط به حفاظت از محیط‌زیست روستا، اعتقاد به جریمه سنگین و پیگردهای قانونی توسط نهادهای مسئول برای کسانی که محیط‌زیست را تخریب می‌کنند دارد و رعایت محدوده قانونی تعیین شده از سوی دولت به عنوان اراضی ملی از سوی شوراها و دهیاری‌ها در فعالیت‌های عمرانی روستاها، دارای بیشترین تغییر مثبت نسبت به دوره قبل بوده‌اند. این نتایج، روندی مطلوب است؛ در منطقه‌ای که به دلیل مطلوب بودن وضعیت توپوگرافی جهت باغداری و کوهپایه‌ای بودن روستاها زیر کشت بردن و بهره‌برداری مسکونی از اراضی کوهپایه‌ای رواج بسیاری داشت. در بعد ظرفیت‌های کالبدی - محیطی نیز اعتقاد به رعایت اصول

محمدی و همکاران، نقش انجمن‌های مردم نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت...

فعالیت‌های ترویجی و نظارتی انجمن زیست‌محیطی چیا در روستاها، سطح توسعه ظرفیتی روستاها نیز در راستای حفاظت از محیط‌زیست افزایش یافته و بیشتر شده است. سؤال چهارم پژوهش نیز، مبین این مطلب بود که آیا بین سطح توسعه ظرفیتی روستاییان در ارتباط با حفاظت از محیط‌زیست، بین روستاهایی که انجمن سبز چیا در آن فعالیت داشته است با روستاهای غیر برخوردار از این فعالیت‌ها تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌گردد؟ که در نهایت یافته‌های پژوهش در سطح اطمینان ۹۹ درصد (معنی‌داری ۰/۰۱)، اختلاف و تفاوت معنی‌داری بین این دو گروه روستایی در حفاظت از محیط‌زیست را به نفع روستاهای برخوردار تأیید کرد. در نهایت با توجه به یافته‌های پژوهش و مصاحبه‌های میدانی چند راهکار نیز به منظور مطلوب نمودن فعالیت‌های این انجمن مردم نهاد در راستای حفاظت از محیط‌زیست روستاهای مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد:

– بیشتر تمرکز فعالیت‌های انجمن چیا بر روی روستاهای پرجمعیت و نزدیک به شهر بوده که نیاز است گستره این فعالیت‌ها بیشتر شده و به روستاهای کم‌جمعیت و دور از مرکز شهرستان نیز کشیده شود چراکه با توجه به غلبه رویکرد تمرکزگرایانه در توزیع منافع و برنامه‌های توسعه، روستاهای دورافتاده و کم‌جمعیت‌تر دارای فقر بیشتر و خدمات کمتری هستند که خود این عوامل نیز زمینه‌های اصلی تخریب و بی‌توجهی به حفاظت از محیط‌زیست را در این نواحی روستایی فراهم می‌آورند.

– در روستاهایی که از فعالیت‌های انجمن چیا برخوردار بوده‌اند، نیاز است که در این مرحله، محور و مسیر آموزش‌های از آگاهی دادن و جنبه ارشادی فاصله گرفته و اصول، راهکارها و محورهای دیگری در ارتباط با محیط‌زیست آموزش داده شوند نه اینکه به وضع موجود قانع بوده و فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن در این روستاها به پایان رسد.

– از روستاهای پرجمعیتی که هم‌اکنون انجمن چیا در آن دارای تأثیرات مثبتی بوده، این انجمن، می‌تواند به عضوگیری پرداخته و از آنها به عنوان مرکز ثقل و حلقه ارتباطی با روستاهای کوچک و دورافتاده‌تر استفاده نماید.

– با توجه به جوان بودن جمعیت روستایی منطقه و اینکه امروزه فرهنگ‌سازی بر محور نوجوانان راهکاری، است مطلوب پیشنهاد می‌گردد که این انجمن با تشکیل گروه‌هایی سعی در جذب نوجوانان روستاها نموده و در این راه بتوانند از مدارس واقع در روستاها بهره‌ای مطلوب ببرند.

– امروزه نمی‌توان از تأثیر و نفوذ غیرقابل‌انکار نموده‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات چشم‌پوشی نمود. بنابراین ضروری است که این انجمن از عرصه مجازی ارتباطات نیز بهره برده و حضور فعال‌تری در این عرصه داشته باشد. همچنین نسخه‌هایی از ماهنامه‌های انتشار یافته این انجمن نیز در سطح روستاها توزیع گردد.

زیست‌محیطی در ساخت مسکن و دیگر سازه‌های روستایی، اعتقاد و آمادگی در جهت ترمیم و بازسازی نواحی و ارضی از روستا که توسط بهره‌برداری نادرست روستاییان تخریب شده‌اند، اعتقاد به عدم تقلید از ساخت‌وسازهای شهری و تبدیل محیط روستایی به محیطی شهری، اعتقاد به حفظ زمین‌های کشاورزی در برابر تبدیل شدن آنها به خانه‌های دوم شهریان، آگاهی از اهمیت جنگل و محیط‌زیست در بقای انسان و آگاهی از شیوه‌های حفاظت از محیط‌زیست، دارای بیشترین تغییر مثبت نسبت به دوره قبل بوده‌اند. بهبود و ارتقای این شاخص‌ها نشان از تأثیرگذاری آموزش‌های انجمن چیا در افزایش آگاهی‌های روستاییان در ارتباط با محیط‌زیست و شیوه‌های حفاظت از آن دارد. در مجموع نیز یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که در دوره قبل و بعد در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی – کالبدی و نهادی – مدیریتی ظرفیت‌های جامعه محلی افزایش یافته و فعالیت‌های انجمن سبز چیا به توسعه ظرفیتی روستاییان انجامیده است. لازم به ذکر است افزایش و تغییر مثبت قابل توجه بعد کالبدی – محیطی در میان سایر ابعاد دیگر با توجه به رویکرد محیط‌زیستی انجمن چیا و تمرکز بر ابعاد محیطی – کالبدی قابل تبیین است. بنابراین چنانچه طبق تعاریف متعدد، توانمندسازی روستاییان را توانایی روستاییان برای انتخاب و تصمیم‌گیری صحیح، قابلیت شناخت راهکارها و عمل به آنها جهت پایداری نظام روستایی، توانایی خود روستاییان بر غلبه بر موانع پیشرفت روستا و در نهایت قابلیت خودباوری، آگاهی و مهارت روستاییان بدانیم بر طبق یافته‌های پژوهش، انجمن چیا توانسته است با افزایش آگاهی روستاییان، جذب مشارکت آنها، زمینه‌سازی جهت رفع فقر روستایی و تقویت سرمایه اجتماعی روستاییان با ظرفیت‌سازی و توسعه ظرفیتی به توانمندسازی جوامع روستایی هدف آموزش‌های دست یابد و با توجه به ارتباط متقابل و نقش تأثیرگذار توانمندسازی در حل مشکلات روستایی و پذیرش و اجرای برنامه‌ها توسط روستاییان، هدف نهایی فعالیت‌های این انجمن زیست‌محیطی را که همانا حفاظت از محیط‌زیست است و در روستاهای هدف تحقق یافته است، نمایان سازد و بازتاب کوچکی از این مطلب را می‌توان در همکاری مردم محلی در ساخت مکان‌های مخصوص برای پرندگان مهاجر دریاچه زریوار، شرکت در اطفای حریق جنگل‌های منطقه، زباله رویی از سطح روستاها، مدرنیزه کردن کشاورزی، جمع‌آوری زباله‌ها و دفع فاضلاب‌ها از محیط‌زیست روستا، تشکیل گروه‌های کوچک حفاظت از محیط‌زیست در روستاها و... مشاهده نمود. همچنین پاسخگویی به سؤال‌های دوم و سوم پژوهش، نشان داد که بین ابعاد چهارگانه ظرفیت‌های مردم محلی در راستای حفاظت از محیط‌زیست، ارتباط معنی‌دار و مثبتی وجود دارد و افزایش سطح توسعه ظرفیتی یک بعد، افزایش ظرفیت‌های سایر ابعاد را نیز در پی دارد. همچنین با افزایش میزان آموزش‌ها و

References

- Agarwal, A.(2008). "Role of NGOs in the protection of environment", *Journal of Environmental Research And Development*, 2(4), 948-933.
- Al-Hassabi, M.(2011). "The Role of NGOs and Local Leaders in Rural Development (Case Study: Laft port)", *Rural Housing and Environment Quarterly*, 134(1), 115-89. [In Persian]
- Azkiya, M.(2008). "*Sustainable Rural Development*", Tehran, Etelaat publication: Third Edition. [In Persian]
- Bahraini,S.(2003). "The Role of Environmental NGOs in Achieving Public Participation in Iran's Environmental Conservation", *Journal of Ecology*, 1(26), 36-25. [In Persian]
- Barimani, F. & Laghmjani, S.(2010). "Determination the severity of environmental instability of rural settlements in Sistan by using a multi-criteria evaluation model", *Geography and Development Journal*,19(1), 144-127. [In Persian]
- Bhattacharjee, M.(2013). "NGOs and Environment Protection in Assam, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*,18(6), 68-76.
- Boochani, M.(2006). "NGOs in interaction with the councils", *Monthly Educational and Research of councils*, 7(1), 10-2. [In Persian]
- CDSF.(2009). "The au/nepad capacity development strategic framework, seeing African people as the true resource", nepad secretariat, au-nepad capacity development. Retrieved from:www.lencd.org/files/event/2011/Partners_Meeting_2011.../aunepadcsf.pdf
- Haydar Nia, M.(2014). "The Role and Function of NGOs in Conservation and Promoting Society Health", *Quarterly Journal of the institue of Hygiene Sciences* 1(2), 554-541. [In Persian]
- Dtie.(2006). "ways to increase the effectiveness of capacity building for sustainable development", discussion paper presented at the concurrent session 18.1 the Marrakech action plan and follow-up, 2006,iaia annual conference, stavanger, Norway.
- Farahani, H.(2012). "The Role of Capacity Development in Managing the Decreasing of the Risk of Earthquake in Rural Areas (Case Study: Abhar County, Sonbol Abad Village)", *Journal of Rural Residential and Environment*, 1(145), 75-64. [In Persian]
- Fazelnaya, M. & Roknaddin, A.(2005). "Explaining the Theory of effecting Factors on the Knowledge and Awareness of Villagers about Their and surrounding Abilities", *Journal of Humanity Science of Modares*, 9(1), 149-112. [In Persian]
- Golkar, M.(2003). "Reconcile with Nature, Hamshahri Newspaper", Retrieved from:<http://www.hamshahrionline.ir/hamnews/1382/820207/news/mohit.htm>. [In Persian]
- Greenberg, B.(2013). "Building Local Capacity for More Effective Development", Retrieved from:https://www.interaction.org/.../FABB%202013_Sec06_PolicyBrief_BuildingLocalCp.
- Gupta, N.(2012). "Role of NGOs in Environmental Protection: A Case Study of Ludhiana City in Punjab". *JOAAG Journal*, 7(2).1-8.
- Hamaneh, R., Afshani, A. & Askari, A.(2012). "The Study of the Relationship between Social Capital and the Level of security in Yazd", *Iranian of Sociology Journal*, 13(3), 86-110. [In Persian]
- Hosseini, E.(2015). "Chia green environment community", *Green Community Chia Journal*, 2(16), 4-5. [In Persian]
- IFAD.(2011). "Rural Poverty,Rural Poverty Report 2011", International Fund for Agricultural Development. Retrieved from: <https://www.ifad.org/asset?id=2095536>
- Joshi, M.(2007). "Sustainable Development: An Introduction", Internship Series, (cee) (sdc) (sayen), volume-I, Retrieved from: www.researchkh.org/userfiles/image/upload/1454164020676.pdf
- Shahkoohi, A.(2015). "Investigating Effective Factors on Environmental awareness of Vil-

- lagers (Case Study: Ja'ghragh District, Binalood Town) ”, *Rural Research and Planning Journal*, 4(4), 95-85. [In Persian]
- Lahijanian, A. M.(2010).“Investigating the Structure and Functioning of Environmental NGOs and Their Role in the Urban Development Process of Tehran Province”, *Journal of Environmental and Technology Science*, 12(3), 102-121.[In Persian]
- Lekorwe, M.(2007). “Managing Non-Governmental Organizations in Botswana, The Innovation”, *The Public Sector Innovation Journal*, 12(3),18-29.
- Lewis D.(2010).“Nongovernmental organization Definition and History”, London : School of Economics and Political Science.
- Manuel, S.(2005).“Role of Governments and Nongovernmental Organizations”, Retrieved from: www.sagepub.com/upm-data/52625.
- Matachi, A.(2006). “capacity building, framework unesco-iicba, UNESCO - international institute for capacity building in Africa”, published united nations economic commission for Africa.
- Mohammadlou, M.(2013).“The role of nongovernmental organizations (NGOs) in protecting the environment and natural resources”, The first national tourism conference on agriculture and sustainable natural resources. [In Persian]
- MoharamNejad, N.& Haidari, O.(2006). “Designing of a Sustainable Development Management Model for the Younger Generation of the Country”, *Journal of Environmental and Technology Science*, 28(2), 78-69. [In Persian]
- Morse, S.(2013).“The Theory Behind the Sustainable Livelihood Approach”, Retrieved from: www.springer.com/cda/content/document/cda.../9789400762671-c2.pdf.
- Namiesni, J.(2000).“Protection of the Environment - the Most Important Challenge for the Educational System”, *Journal of Environmental Studies*, 1(5), 293-297.
- Nazari, R.(2010).“Measurement of the status of NGOs in Eliminating of Poverty with emphasis on Iran”, Presented at the 3rd Student Cultural Festival of Mehrbaran, Tehran. [In Persian]
- Potapkina, V.(2009).“The Role of International Humanitarian NGOs in African Conflicts in the Post-Cold War”, Retrieved from: <http://theses.cz/id/11qezl/?furl=%2Fid%2F11qezl%2F;lang=en>
- Pouyan, H.(2000). “Education for Sustainable Future, Department of the Environment”, Retrieved from: <http://www.ijsr.in/upload/1848420530Microsoft%20Word%20-%20j%20104.pdf> [In Persian]
- Rafiei, F.(2013). “The role of NGOs in the development of human security in the community”, Proceedings of the articles in Human Security Conference in West Asia, Tehran. [In Persian]
- Raj,K.(2010).“The Role of NGOs in Promoting Empowerment for Sustainable Community Development”, *J Hum Ecol*, 30(2), 85-92.
- Sarafizadeh, A.(2010).“Barriers to Human Resources Empowerment of inactive NGOs in Tehran”, *Journal of Management Research*, 15(2), pp 120-135. [In Persian]
- Saxby, J.(2001).“capacity development: vision and implications”,Canadian international development agency.
- Tajbakhsh, G.(2013).“Analysis of the Relationship between Social Capital and Social Security in Hamidieh”, *Journal of Social Studies*, 33(4),125-141. [In Persian]
- Thomas, L.(2005).“Capacity building for local NGOs A guidance manual for good practice”, the Catholic Institute for International Relations: London.
- Ulleberg, I.(2009).“The role and impact of NGOs in capacity development From replacing the state to reinvigorating education”, International Institute for Educational Planning.
- UNDP(United Nations Development Programme).(2006).“Making Progress on Environmental Sustainability”, Retrieved from:http://www.droughtmanagement.info/literature/UNDP_making_progress_environmental_

- sustainability_2006.pdf
- UNEP.(2011).“community capacity building voluntary and community sector”, Margaretrichie department for social development.
- UNEP.(2002).“capacity building for sustainable development”, an overview of unep environmental capacity development initiatives, department for social development.
- Vadaon, S.(2013).“Role of NGO’s in Environmental Conservation and Development, Mother Earth Consultancy Services”, MECS knowledge Series.
- Wendy, L.(2007).“building community capacity, resources for community learning & development ”, practice compiled by the Scottish community, development centre for learning connections the Scottish government Edinburgh.
- Werker, E.(2007).“What Do Non-Governmental Organizations Do?”, Forthcoming: *Journal of Economic Perspectives*,2(3),11-24.
- Willetts, P.(2010).“What is a Non-Governmental Organization?”, Advance Reading for participants of the Human Rights NGO Capacity-Building Program – Iraq. Retrieved from: <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/08-041.pdf>
- WTO(2002).“Drafting Group on Tourism and Sustainable Development”, UN CSD7, Retrieved from: www.baltic-sea-strategy-tourism.eu/serviceassistant/_php/download.php?datei_id.
- Young, J.(2006). “capacity development for policy advocacy :current thinking and approaches among agencies”, supporting civil society organizations.
- Zimmermann, K.(2008).“NGO – the questionable charm of being defined by what you aren’t A call for renaming an important group of actors”, Secretary General of ICLEI – Local Governments for Sustainability, Local Governments for Sustainability, World Secretariat, Bonn/Germany.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی